

УДК: 94:323.13:061.1(497.1+4ЄС)

К. О. Шимкевич

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЕТНІЧНОЇ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У РЕСПУБЛІКАХ КОЛИШНЬОЇ ЮГОСЛАВІЇ

Стаття присвячена виокремленню основних етапів становлення етнічної та національної ідентичності населення колишніх югославських республік. Одним із основних чинників цих процесів на сучасному етапі була євроінтеграція, яка закріпила самовизначення югославських народів на локальному рівні, так і сприяла його закріпленню у міжнародному вимірі.

Ключові слова: ідентичність, етнічне та національне самовизначення, євроінтеграція, колишня Югославія.

Світові процеси глобалізації та інтеграції актуалізували багато проблем, пов'язаних зі збереженням національної ідентичності, культури, самосвідомості. Втім, у деяких країнах Центральної та Південно-Східної Європи формування ідентичності проходило саме у контексті означених процесів. У держав даного регіону із розпадом соціалістичного табору з'явилась можливість заявити про власну окремішність шляхом утворення незалежних держав. Найбільш яскраво формування національної та етнічної ідентичності у контексті євроінтеграційних процесів можна простежити на прикладі колишніх югославських республік. До 1991 р. народи даних держав ідентифікували себе як окремі етнічні та релігійні групи у межах федерації. Розпад Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія (далі – СФРЮ) та загальні процеси об'єднання в Європі сприяли подальшим процесам етно-релігійного визначення та започаткували формування національної самоідентифікації югославських народів.

Метою даної роботи є спроба проаналізувати вплив об'єднувачих процесів у Європі на процеси формування національної та етнічної ідентичності у республіках колишньої Югославії, а також пов'язаної із цим релігійної самоідентифікації у регіоні Західних Балкан. У відповідності до мети основними завданнями стали: виявлення специфіки формування ідентичності у народів колишньої югославської федерації, характеристика проявів та форм самовизначення, аналіз його впливу на розвиток окремих держав та Балканського регіону в цілому.

Джерельну базу дослідження склав комплекс документів за 1878-1931 рр. [1-6], за якими можна простежити процес міжнародного визнання південнослов'янських народів. Дані джерела свідчать про те, що на локальному рівні самоідентифікація населення Західних Балкан розпочалась, але потребувала зовнішньої підтримки. Це було необхідно, аби вийти з-під влади Австро-Угорської та Османської імперій, та утворити власні національні держави. Конституційні акти республік колишньої СФРЮ, прийняті у 1990-х рр., законодавчо закріпили самовизначення колишніх югославських народів [7].

У науковій літературі проблема самоідентифікації народів колишньої югославської федерації спеціально не досліджувалась. Але деякі аспекти цього питання знайшли часткове відображення у наукових статтях З. Ізаківича (Сербія) [8], Т. Павлюк (Україна) [9], К. Бенчевої (Білорусь) [10], В. Чорній (Україна) [11], С. Романенко (Росія) [12-13], Д. Степанович-Захаревської (Сербія) [14]. Окремо необхідно виділити монографії наступних авторів: В. Фрейдзона (Росія) [17], С.М. Чирковича (Сербія) [18], І. Банача (Хорватія) [19] та М. Клеменича і М. Загара (Словенія) [20], які досить ґрунтовно досліджують проблеми етнічної та національної належності населення колишньої СФРЮ.

Початок євроінтеграційних процесів у регіоні Західних Балкан співпав із глибокими трансформаційними змінами у Центральній та Південно-Східній Європі. Розпад Радянського Союзу, падіння Берлінського муру та подальше об'єднання Німеччини, ліквідація комуністичних режимів мали значний вплив як на об'єднувачі процеси у Західній Європі, так і на дезінтеграційні явища у Югославії. Саме у межах європейської інтеграції та розпаду СФРЮ відбувалось подальше оформлення національної та етнічної ідентичності народів югославської федерації. Євроінтеграція спонукала колишні югославські республіки як до зближення із Європою, так і сприяла проголошенню ними незалежності, появі нових етнічно-релігійних груп та утворенню нових самостійних держав, яких до кінця ХХ – початку ХХІ ст. на політичній карті регіону не існувало (Боснія та Герцеговина, Косово, Македонія) [14, с. 101-103].

Історичний розвиток південних слов'ян упродовж тривалого часу був тісно пов'язаний із Австро-Угорською та Османською імперіями, що проявилось у специфічних формах ідентичності у народів колишньої Югославії. У відповідності до цього, можна виділити релігійний, культурний та політичний прояви самовизначення. Починаючи з Х ст. релігія зайняла одне із провідних місць не тільки у самосвідомості південних слов'ян, а також відігравала та продовжує відігравати значну роль у їх історичному, державному та ідеологічному розвитку. Зокрема, нащадки сербів, македонців, чорногорців у Х – ХІ ст. прийняли православ'я [11, с. 45; 16, с. 22], відданість якому зберігають і до сьогодні. Хорвати та словенці через історичний зв'язок та географічну близькість до Західної Європи потрапили під вплив римо-католицької церкви. Внаслідок чого їх самовизначення проходило у контексті розвитку західноєвропейської цивілізації [15, с. 22-23].

Найбільш яскравим явищем становлення релігійної ідентичності стало поширення у ХІІІ ст. богомільського руху у Боснії, який започаткував формування окремого боснійського етносу [17, р. 40]. Подальшу відокремленість боснійців від решти південних слов'ян спровокувала поява на Балканах турків. Вхідження всіх

народів півострова до складу Османської держави передбачало прийняття ними мусульманства. Втім, масової ісламізації південнослов'янського населення не відбулось. Тільки боснійці, здебільшого добровільно, прийняли нову віру [11, с. 48]. Це мало декілька важливих наслідків. По-перше, було продовжено формування окремої боснійської етнічної спільноти. По-друге, серед інших південних слов'ян виникло неприйняття боснійських мусульман як представників слов'янського етносу.

Сербам, словенцям, македонцям, хорватам та чорногорцям вдалось відстояти релігійну приналежність завдяки збереженню власних церков. При цьому церква виступала захисницею релігійної ідентичності цих народів, а також була центром оберігання традицій державності [15-18].

Важливе значення у процесах формування ідентичності південних слов'ян відіграла культура. Так у XIX ст. на землях Австро-Угорської імперії розгорнулася боротьба між сербською та хорватською інтелігенцією за утвердження власних літературних мов [16, с. 292]. Це стало головною передумовою, яка спричинила появу *іліїризму* – хорватського національного руху, засновником якого був Людевіт Гай [15, с. 102; 18, с. 50-52]. Прихильники даної течії намагались відродити хорватську мову у контексті слов'янської мови. Ані сербська, ані словенська інтелігенція не підтримали іліїризм, оскільки він не відповідав прагненням щодо відродження їх мов та щодо утворення національних держав. Втім, ідеї даного руху у подальшому були розвинені у концепціях *югославізму* та *інтегрального югославізму* впродовж XIX – початку XX ст. [13]. Це означало, що південні слов'яни намагались досягти самовизначення через політичний вимір. Першим кроком у даному напрямку була поява партій, діяльність яких була спрямована на розширення національної автономії сербів, словенців та хорватів у складі Австро-Угорської та Османської імперій. По-друге, ідеї югославізму передбачали утворення єдиної південнослов'янської держави з метою ліквідувати залежність від іноземних країн. По-третє, сербськими та хорватськими ідеологами були розроблені програми щодо відродження "Великої Сербії" та "Великої Хорватії".

Означені форми проявів ідентичності у 1990-х рр. одночасно охопили всі сфери та набули комплексного характеру. Втім, специфікою цих процесів було те, що їх прояв став можливий тільки після початку розпаду югославської федерації та під впливом загальноєвропейських чинників. Тому можна констатувати, що сучасні процеси самовизначення у країнах колишньої Югославії мають глибокі історичні витоки, які вплинули на формування етнічних та релігійних спільнот у регіоні Західних Балкан. Виходячи з цього, можна виділити декілька етапів у становленні етнічної та національної ідентичності народів колишньої СФРЮ.

Перший період хронологічно охоплює початок XIX ст. – 1878 р. Упродовж 1804-1817 рр. відбулись Перше і Друге сербські повстання, внаслідок яких було утворено Королівство Сербія у складі Османської імперії. Залишаючись формально під турецькою владою, сербська держава фактично отримала незалежність [16, с. 234-248]. Це стало першим кроком до визначення сербів як нації та відродження сербської державної традиції. У 1878 р. були підписані Сан-Стефанський мирний договір [1] та Берлінський трактат [2], за якими була визнана остаточна незалежність князівств Сербія та Чорногорія, окреслені національні кордони нових держав, підтверджено національне самовизначення сербів та чорногорців. Отримання Сербією незалежності викликало незадоволення Хорватії, яка продовжувала залишатись автономною частиною Австро-Угорської імперії. Саме нерівномірність державних статусів Сербії та Хорватії започаткували сербсько-хорватське протистояння, яке впродовж XX ст. визначало розвиток міжетнічних відносин у регіоні Західних Балкан [8, с. 72]. Окрім того, сербсько-хорватські протиріччя призвели до поляризації південнослов'янських народів, які для досягнення власних політичних цілей вступали у союзи або з сербами, або з хорватами.

Другий період можна датувати 1918 – 1945 рр., який позначений державотворчими процесами у югославських народів [4-7]. Зокрема, розпад Австро-Угорської та Османської імперій призвів до утворення у 1918 р. Держави словенців, хорватів та сербів, яка символізувала прагнення словенців та хорватів мати власну державність. Але дане державне утворення проіснувало недовго, об'єднавшись 1 грудня 1918 р. із Королівством Сербія. Нова держава отримала назву Королівство сербів, хорватів та словенців (далі – Королівство СХС) [5], що мало означати рівноправність трьох титульних націй – сербів, хорватів та словенців. Боснія та Герцеговина, Косово, Македонія, Чорногорія до кінця Другої світової війни залишались у складі Сербії [11-12; 16-17].

У 1929 р. Королівство СХС у межах реалізації концепції про утворення єдиного південнослов'янського народу, було перейменовано у Королівство Югославія. Словенці та хорвати виступали проти даної концепції, оскільки вона передбачала стирання етнічних та національних рис кожного народу. Серби, навпаки, прагнули створити єдину державу з одним народом, маючи на меті включити всі сербські території до Югославії. Протистояння між сербським, словенським та хорватським керівництвом щодо шляхів розвитку держави неоднозначно позначилось на самоідентифікації. У першу чергу, у роки Другої світової війни утворення Незалежної Держави Хорватія (далі – НДХ) стало черговим проявом хорватського національного самовизначення, для захисту та збереження якого уряд НДХ вдавався до практики "етнічних чисток" щодо сербів та боснійських мусульман. По-друге, боснійці, косовські албанці, македонці, чорногорці почали заявляти про себе як про окремі етноси, які мають право на власну державність та незалежність.

Третій період охоплює 1945 – 1991 рр. і пов'язаний із значною активізацією у процесах самовизначення народів Югославії. Після завершення Другої світової війни Королівство Югославія було трансформовано у федеративну державу у складі шести рівноправних республік – Боснії та Герцеговини, Сербії із автономними краями Косово та Воєводина, Словенії, Македонії, Хорватії та Чорногорії. Це мало значний вплив на формування національної та етнічної ідентичності боснійських мусульман, косовських албанців, чорногорців та македонців. Крім того, Боснія та Герцеговина і Македонія отримали власну державність, а Косово було виокремлено у складі Сербії як автономна адміністративна одиниця. Подібна політика керівництва Югославії переслідувала декілька задач. По-перше, Й.Б. Тіто прагнув ліквідувати прояви сербського шовіні-

зму, тому землі із сербським населенням увійшли і до інших республік федерації. По-друге, уряд Югославії намагався стерти спогади про міжетнічну ворожнечу сербів та хорватів, особливо часів Другої світової війни.

Важливе значення для самоідентифікації народів федерації в означений період стало прийняття конституції 1974 р. [16, с. 371], за якою автономні права Косово та Воєводини були розширені до республіканських. Косовські албанці вміло скористались цим, посиливши боротьбу за отримання повної національної незалежності і також визнання їх самостійною етнічною групою у складі Югославії. На початку 1970-х рр. боснійські мусульмани були визнані як окремий народ, ідентичність якого визначалась приналежністю до ісламської конфесії та слов'янського етносу [12]. Це поклато початок боснійському національному руху, головною метою якого було утворення мусульманської держави Боснія та Герцеговина.

Четвертий період розпочався у 1991 р. і до сьогодні його можна вважати незавершеним. На початку 1990-х років кризові явища у Югославії досягли апогею і призвели до розпаду федерації. Головним наслідком цього процесу стало формування національної ідентичності у республіках колишньої Югославії: Словенія та Хорватія отримали незалежність, на Балканах з'явилися нові держави, які до цього не мали досвіду незалежного державотворення – Боснія та Герцеговина і Македонія у 1991 р. та Косово у 2008 р., у 2006 р. самостійність від Сербії отримала і Чорногорія. Процес національного самовизначення можна вважати незавершеним через значну роздробленість нових держав. Упродовж 2000-х рр. фахівці із міжнародних відносин та політологи обговорюють можливі варіанти розвитку подальших подій у регіоні Західних Балкан. Зокрема, за їх прогнозами, ймовірним є вихід Республіки Сербської зі складу Боснії та Герцеговини, а також відокремлення автономного краю Воєводина від Сербії.

Таким чином, оформлення державності впродовж XIX – початку XXI ст. сприяло ідентифікації народів колишніх югославських республік. Зокрема, для боснійців та македонців утворення національних держав дало змогу заявити про себе як про самостійні нації та окремі етноси, із власними традиціями, самоназвами, релігіями. Головний акцент у самоідентифікації населення Чорногорії та Косова робився на повне відокремлення від Сербії та на розрив із нею історичних зв'язків. У такий спосіб чорногорці намагались підкреслити обособленість та своєрідність своєї етнічної спільноти.

Національна самоідентифікація через утворення самостійних держав у регіоні Західних Балкан призвела до виникнення низки складних та суперечливих проблем. У першу чергу, між республіками колишньої Югославії спалахнули гострі територіальні конфлікти, вирішення яких відбувалось на регіональному та міжнародному рівнях. До врегулювання подібних суперечок країни колишньої СФРЮ активно залучали як міжнародні організації, так і окремі держави світу. Необхідно також зазначити, що територіальні суперечки були одним із визначальних факторів міжетнічних конфліктів 1990-х – початку 2000-х рр. на Балканському півострові.

Процес формування нових етносів призвів до розмежування мов югославських народів. До 1991 р. у СФРЮ сербсько-хорватська мова була офіційною при використанні національних мов у республіках, що забезпечувало рівноправність титульних націй та нацменшин. Розпад югославської федерації призвів до актуалізації мовного питання, оскільки це було важливою ознакою етнічного самовизначення. Найбільш гостра дискусія щодо мов була пов'язана із розмежуванням сербсько-хорватської мови. На сьогоднішній день у кожній із республік колишньої Югославії існують свої мови, більшість з яких за низкою ознак є схожими та спорідненими.

Ще одним наслідком процесів етнічної та національної ідентифікації була поява міжрегіональних протиріч. Зокрема, Греція та Болгарія виступають проти назви Республіки Македонія. Для греків Македонія – це назва стародавньої еллінської провінції, а болгари вважають населення даної держави частиною власного етносу. Тому офіційною назвою цієї означеної країни є Колишня Югославська Республіка Македонія.

Найбільш гострою проблемою регіональних протиріч було відокремлення Косова від Сербії у 2008 р., яке уряд держави ніколи не підтримував. Сербія розцінила односторонній акт проголошення незалежності колишнім автономним краєм як порушення територіальної цілісності держави та як удар по історичній пам'яті сербів, які вважали Косово центром формування своєї цивілізації, етносу, традицій державності.

Наслідками цих багаторічних протиріч у 1990 – початку 2000-х рр. стали локальні збройні конфлікти у Словенії (1991 р.), Боснії та Герцеговині (1992-1995 рр.), Хорватії (1991-1995 рр.), Косово (1999 р.), Македонії (2001 р.). Ескалація військових дій спричинила спалах жорстокої міжетнічної та міжрелігійної ворожнечі, яка визначала складність самоідентифікації на сучасному етапі. Релігійний фактор був одним із визначальним у конфліктах, який посилював конфесійну нетерпимість і ускладнював процес мирного врегулювання. Релігія залишилася ключовим аспектом у процесі формування національної та етнічної ідентичності, тому саме за ним визначається приналежність населення регіону Західних Балкан до певного етносу і простежується зв'язок із різними частинами світу. Зокрема, серби, македонці та чорногорці є православними, хорвати та словенці католиками, боснійці та косовські албанці є мусульманами. Відповідно до цього, католики орієнтуються на Західну Європу, православні на Східну, а мусульмани на ісламський світ.

Процеси формування ідентичності у колишніх югославських народів довели, що вони мають тільки одну спільну ознаку – приналежність до південнослов'янського етносу. За іншими рисами подібну єдність простежити дуже важко. З моменту появи на Балканах, племена південних слов'ян, через географічну та природну особливість півострова, виявились територіально розмежованими. Це позбавило їх можливості вести спільну господарчу діяльність, виробити певні духовні та матеріальні цінності, сформувати спільну історичну пам'ять на загальнослов'янському рівні. Наслідком цього стало оформлення кожного етносу у середовищі, ізольованого від решти слов'янської спільноти. Тому поява відмінних рис на всіх рівнях розвитку, зокрема у самосвідомості, була цілком закономірним явищем.

Таким чином, самовизначення населення колишньої СФРЮ у 1990 – початку 2000-х рр. стало логічним продовженням формування ідентичності, започаткованого у XIX ст. Євроінтеграція була важливим чинником для розвитку означеного процесу, який під його впливом набув більш динамічного та радикального характеру. Крім того, загальні євроінтеграційні явища визначили три основні напрями самовизначення народів колишніх югославських республік – етнічний, національний, релігійний. Основними проявами ідентичності колишніх югославських народів стали: поява національних держав на етнічній основі; становлення етнічних спільнот шляхом відокремлення від основного етносу за релігійною (боснійські мусульмани) та національною ознаками (косовські албанці, македонці, чорногорці); ототожнення із європейською спільнотою через європейську та атлантичну інтеграцію.

Дані явища за своїм характером не є однозначними. По-перше, південнослов'янську ідентичність не визнають деякі європейські держави та окремі народи. По-друге, продовжується процес дроблення як самих етносів, так і держав, до яких вони входять. У цьому контексті поява нових, невеликих за розмірами, національних держав, призводить до гострих територіальних суперечностей. По-третє, міжетнічні відносини негативно позначаються на розвитку регіональних та державних етноконфесійних зв'язків.

Отже, формування самостійних південнослов'янських етносів на території колишньої Югославії є незавершеним і складним процесом. Це пов'язано із тим, що у регіоні Західних Балкан існують тільки три окремі етноси – серби, хорвати, словенці, інші перебувають на початковій стадії оформлення. Цьому сприяє утворення моноетнічних та мононаціональних спільнот і держав, які свій розвиток пов'язують із релігією та етнічною відокремленістю. Тобто, релігія та етнічна приналежність і надалі відіграватимуть ключову роль у самовизначенні південних слов'ян, що може спровокувати нові спалахи міжетнічної ворожнечі та зростання націоналізму. Окрім того, це сприятиме збереженню національних традицій та включення у процес державотворення етноконфесійних рис. Необхідно також підкреслити, що євроінтеграція, до якої активно приєдналися колишні югославські республіки не ліквідує наявні проблеми. Проте вона сприятиме реформуванню різних систем та галузей, що дозволить усунути складнощі економічного та політичного розвитку держав, врегулювати ситуацію у сфері дотримання прав людини, а також вирішити певні територіальні суперечності.

Джерела та література

1. Сан-Стефанский прелиминарный мирный договор. Сан-Стефано, 19 февраля/3 марта 1878 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.hrono.ru/dokum/1800dok/1878sanstef.php>.
2. Берлинский трактат. Берлин, 1/13 июля 1878 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.hrono.ru/dokum/1800dok/1878berlin.php>.
3. Конституции государств Восточной Европы [Электронный ресурс] / Конституции государств (стран) мира // Интернет-библиотека конституций Р. Пашкова. – Режим доступа: <http://worldconstitutions.ru/archives/category/vostochnayaevropa>.
4. Резолюция Хорватского Сабора (29 октября 1918 г.) // Хрестоматия по истории южных и западных славян : учеб. пособ. для вузов. В 3 т. / Отв. ред. Д.Б. Мельцер. – Мн. : Университетское, 1989-1991. – Т.3. – 1991. – С. 26.
5. Из сообщения об образовании Королевства сербов, хорватов и словенцев (3 декабря 1918 г.) // Хрестоматия по истории южных и западных славян : учеб. пособ. для вузов. В 3 т. / Отв. ред. Д.Б. Мельцер. – Мн. : Университетское, 1989-1991. – Т.3. – 1991. – С. 26-27.
6. Из конституции Королевства сербов, хорватов и словенцев (28 июня 1921 г.) // Хрестоматия по истории южных и западных славян : учеб. пособ. для вузов. В 3 т. / Отв. ред. Д.Б. Мельцер. – Мн. : Университетское, 1989-1991. – Т.3. – 1991. – С. 29-33.
7. Из Корфской декларации // // Хрестоматия по истории южных и западных славян : учеб. пособ. для вузов. В 3 т. / Отв. ред. В.Г. Карасев. – Мн. : Университетское, 1989-1991. – Т.3. – 1989. – С. 248-249.
8. Изакович З. Политические и этнорелигиозные аспекты югославского конфликта / З. Изакович // Социологические исследования. – 1996. – № 5. – С. 71-77.
9. Павлюк Т. Еволюція політики ЄС щодо країн Західних Балкан / Т. Павлюк // Слов'янський вісник. – 2011. – Вип. 12. – С. 224-229.
10. Бенчева К. Роль этнорелигиозных противоречий в Боснийском кризисе в 90-е гг. XX в. [Электронный ресурс] / К. Бенчева // Белорусский журнал международного права и международных отношений. – 1999. – № 4. – Режим доступа: http://evolutio.info/index.php?option=com_content&task=view&id=202&Itemid=49.
11. Чорній В. Боснія і Герцеговина: з історії етносів і релігій / В. Чорній // Людина і світ. – 2001. – № 7. – С. 45-51.
12. Романенко С. Когда и как возникли босняки-мусульмане [Электронный ресурс] / С. Романенко // Форум славянских культур. – Режим доступа: <http://www.sklaviny.ru/proekty/slavyane/roma0309.php>.
13. Романенко С. Этнические проблемы Балкан [Электронный ресурс] / С. Романенко // Коммерсантъ. – 1995. – № 170 (888). – Режим доступа: <http://www.kommersant.ru/doc/117541/print>.
14. Степанович-Захаревская Д. Актуальность исследования идентичности в условиях общественной трансформации на Балканах / Д. Степанович-Захаревская // Социологические исследования. – 2008. – № 5. – С. 99-104.
15. Фрейдзон В.И. История Хорватии. Краткий очерк с древнейших времен до образования республики (1991 г.) – СПб. : Алетейя, 2001. – 318 с. – (Славянская библиотека. Bibliotheca slavica).
16. Чиркович С.М. История сербов. / Сима М. Чиркович; Пер. с сербскохорв. – М. : Издательство «Весь мир», 2009. – 448 с. – (Национальная история).
17. Banac Ivo. The national question in Yugoslavia. Origins, History, Politics. / Ivo Banac. Ithaca ; London : Cornell University Press, 1988. – 452 p. – G – Reference, Information and Interdisciplinary Subjects Series. Slavic studies, history, political science
18. Klemencic M., Zagar M. The former Yugoslavia's diverse peoples: a reference sourcebook. – Santa Barbara, CA, Derver, CO and Oxford; ABC – Clio, 2004. – (Series: Ethnic diversity within nations). – 426 p.

Шимкевич К.А. Евроинтеграция как фактор формирования этнической и национальной идентичности в республиках бывшей Югославии

Статья посвящена характеристике основных этапов становления этнической и национальной идентичности населения бывших югославских республик. Одним из основных факторов этих процессов была евроинтеграция, которая закрепила самоопределение югославских народов на локальном уровне, а также способствовала его закреплению на международной арене.

Ключевые слова: идентичность, этническое и национальное самоопределение, евроинтеграция, бывшая Югославия.

Shymkevych K.O. The European integration as factor in the forming ethnic and national identity in the republics of former Yugoslavia

The article is devoted to the analyses of the main stages of forming of ethnic and national identity the Former Yugoslav peoples. The European integration was one of the main factors in these processes, because it influenced on the self-determination the former Yugoslavia peoples on the local level, and also promoted it on the international level.

Keywords: identity, ethnic and national self-determination, European integration, former Yugoslavia.

УДК: 94:321(092)(438)

О. М. Звягіна

ОЛЕКСАНДР КВАСНЕВСЬКИЙ – АРХІТЕКТОР НОВОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ПОЛЬЩІ

Метою статті є розгляд біографії президента Польщі Олександра Квасневського у 1995-2005 роках в ракурсі архітектора нової зовнішньої та міжнародної політики країни. Досліджено його роль у розвитку європейської та атлантичної інтеграції Польщі та становленні республіки у рамках західної цивілізації. Вивчено вплив Квасневського на вибір шляху розвитку постсоціалістичної Польщі у перші десятиріччя демократії.

Ключові слова: Олександр Квасневський, президент, Соціал-демократична партія Республіки Польща, зовнішня політика, міжнародні відносини, Польща, Європейський Союз (ЄС), НАТО, США, Західна Європа, Східна та Центральна Європа.

За оцінками провідних фахівців міжнародних відносин, світ наприкінці ХХ сторіччя стає ареною кардинальних змін і трансформацій [1, с.8]. У цей час відбувається переструктурування всього політичного простору, що пов'язано з падінням Радянського Союзу та завершенням «холодної війни», крахом біполярного світу, становленням незалежних демократичних центральноєвропейських держав. Це період глобалізації та поглиблення євроінтеграційних процесів, які набули не тільки нових географічних меж, але й істотно вплинули на формування глибинних складових європейського суспільства, на вироблення його спільних норм і правил.

Польща, як і Україна, належить до постсоціалістичних країн, для яких означений період став часом переорієнтації зовнішньополітичної діяльності та вибору шляху подальшого розвитку держави в рамках західноєвропейської цивілізації. Ефективний досвід Варшави на шляху до демократизації суспільства та європейських структур є дуже корисним для нашої країни, яка бачить своє майбутнє у НАТО та ЄС. Проте потрібно розуміти, що кожна країна має свій особливий досвід. Вибір певного шляху, темпи розвитку держави, формування її місця у світовій системі багато в чому залежать від панівної еліти та її лідерів, які впливають на прийняття важливих рішень, на зовнішню та внутрішню політику. Саме тому актуальним є вивчення видатних постатей, які формували сучасні риси держав Центральної та Східної Європи після падіння комуністичних режимів на шляху до демократизації та західних структур. Однією з таких постатей, яка вплинула на формування стратегії Польщі у світі та на вироблення країною чітких векторів зовнішньої політики, був Олександр Квасневський – президент республіки у 1995-2000 та у 2000-2005 роках.

Історіографія поданого питання є досить неоднозначною. З одного боку, багато польських та англійських дослідників звертаються до висвітлення внутрішньої та зовнішньої політики Варшави, розглядаючи її в системі міжнародних відносин (Е. Броніславський, Т. Дмоховські, А. Косинська, Я. Майхерек, А. Фрішке та інші) [2]. Існує ряд праць українських і російських істориків, присвячених розвитку взаємовідносин Польщі з різними європейськими країнами: Францією, Великобританією, США та іншими, в тому числі й з Україною (І. Афанасьєва, О. Бабак, Г. Зеленько, тощо) [2]. З іншого боку, більшість сучасних дослідників у своїх працях роблять основний акцент на період після 2004 року, коли країна стала членом ЄС. Дослідження питання розробки та реалізації курсу на європейську інтеграцію у перше десятиріччя польської демократії є досить поверхневим, обмеженим. Лише деякі автори звертають увагу на окремі події, які пов'язані з розробкою специфічних векторів польської зовнішньої політики, яка була спрямована на включення до НАТО та єдиного європейського простору в рамках ЄС саме у 90-ті роки ХХ сторіччя. Фактично зовсім відсутні дослідження польських політичних лідерів кінця ХХ сторіччя та їх внесок у розвиток країни та її становлення як повноцінного члена західних структур.